

Мулявка Д. Г.,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Університету державної фіскальної служби України

Серета А. В.,
здобувач
Університету державної фіскальної служби України

ПРИНЦИПИ АТЕСТАЦІЇ НАУКОВИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

PRINCIPLES OF APPROVAL OF SCIENTIFIC PERSONS OF HIGH QUALIFICATION AS AN ADMINISTRATIVE PROCEDURE

У статті визначено принципи атестації наукових кадрів вищої кваліфікації як адміністративної процедури і надано їх характеристику. Висвітлено зміст принципів поєднання права на вільний розвиток у науковій сфері з обов'язками підтверджувати свій правовий статус науковця, захисту права на результати наукової діяльності, академічної доброчесності, академічної свободи та ін. Одночасно обґрунтовано, що процедурам атестації наукових кадрів притаманні й загальні для адміністративних процедур принципи законності, верховенства права, гуманізму, пріоритетності прав і свобод людини та ін.

Ключові слова: адміністративні процедури, атестація наукових кадрів вищої кваліфікації, принципи, академічна доброчесність, академічна свобода.

В статье определены и охарактеризованы принципы аттестации научных кадров высшей квалификации. Освещено содержание принципов сочетания права на свободное развитие в научной сфере с обязанностями подтверждать свой правовой статус ученого, защиты права на результаты научной деятельности, академической добросовестности, академической свободы и др. Одновременно обосновано, что процедурам аттестации научных кадров присущи и общие для административных процедур принципы законности, верховенства права, гуманизма, приоритетности прав и свобод человека и др.

Ключевые слова: административные процедуры, аттестация научных кадров высшей квалификации, принципы, академическая добросовестность, академическая свобода.

The article defines and describes the principles of certification of scientific personnel of the highest qualification. The contents of the principles of the combination of the right to free development in the scientific sphere with the obligations to confirm the legal status of a scientist, the protection of the rights to the results of scientific activity, academic integrity, academic freedom, etc. are also covered. At the same time, it is reasonable that the procedures for certification of scientific personnel are inherent in the legal principles common to administrative procedures, the rule of law, humanism, the priority of human rights and freedoms, and others.

Key words: administrative procedures, certification of scientific personnel of higher qualification, principles, academic integrity, academic freedom.

Підвищення якості наукових кадрів в Україні є сьогодні нагальною проблемою, без розв'язання якої неможливими є інноваційний розвиток всіх сфер економічної діяльності, євроінтеграційні процеси, забезпечення права людини на вільний розвиток особистості та свободу наукової творчості. Прийняття 5 вересня 2017 року нової редакції Закону України «Про освіту» ознаменувало собою перехід до якісно нової концепції підготовки наукових кадрів, яка базується на узагальненні досвіду розвинених держав і врахуванні тих недоліків, які були притаманні попереднім етапам розвитку наукової сфери в Україні. Незважаючи на те, що не всі положення вказаного Закону позбавлені суперечностей, слід позитивно відзначити закріплення в ньому базових принципів освітньо-наукової діяльності, в тому числі й пов'язаних з атестацією наукових кадрів вищої кваліфікації.

Однак проблема визначення принципів атестації наукових кадрів вищої кваліфікації як адміністративної процедури ще недостатньо висвітлена в теоретичних джерелах. У роботах фахівців у сфері

адміністративного права розглянуто деякі її аспекти. Так, у працях Н.Л. Губерської надано визначення загальної сутності принципів організації та здійснення адміністративних процедур у сфері вищої освіти як основних ідей, вихідних начал, призначених для застосування під час здійснення тієї або іншої адміністративної процедури уповноваженим представником публічної влади й спрямованих на захист і реалізацію прав, законних інтересів та обов'язків індивідуальних і колективних суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері вищої освіти [1, с. 48]. У роботах Н.П. Христинченко здійснено детальний розгляд принципів розвитку наукової діяльності в Україні, а саме: а) базових принципів наукових досліджень – тих, які визначають пріоритетні напрями науки та процедуру прийняття рішень у сфері науки та наукових досліджень (принцип прозорості та публічності, відкритості); б) принципів, які характеризують основи організації наукових досліджень (принцип індивідуальності; принцип достатньої підстави, принцип комплексності, принцип конкретності); в) принципів, які спрямовані

на забезпечення результату від наукової діяльності (принцип результативності, ефективності, системності); г) принципів, які визначають засади нормативно-правового захисту науковців, їх наукових праць (принцип захисту порушених прав, принцип оскарження дій чи бездіяльності органів влади чи їх посадових осіб, які тим чи іншим чином впливають на розвиток окремих наукових досліджень чи розвитку науки в цілому) [2, с. 87]. Певні аспекти вказаної проблематики розглядалися у роботах М.Н. Курка, А.А. Манжули, Т.М. Мілової, С.О. Мосьондза та інших авторів. Разом з тим, принципи атестації наукових кадрів вищої кваліфікації як адміністративної процедури ще не були темою окремого дослідження, що й обумовлює новизну та актуальність цієї статті.

Метою написання статті є визначення сутності принципів атестації наукових кадрів вищої кваліфікації як адміністративної процедури.

Поняття принципів неодноразово було предметом наукових досліджень, в узагальненому вигляді під ним розуміють основні засади діяльності, основні начала, засадничі положення певної діяльності. Щодо принципів атестації існує думка, що вони, власне, і визначають як сутність самої атестації, так і її завдання, функції, атестаційну процедуру [3, с. 46]. На нашу думку, перш ніж безпосередньо переходити до визначення принципів атестації наукових кадрів вищої кваліфікації, необхідно детальніше зупинитися на положеннях Конституції України, в якій визначено низку прав і свобод людини у сфері наукової творчості, які знайшли свій розвиток і закріплення в інших законодавчих та підзаконних правових актах.

Стаття 23 Основного Закону визначає, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [4]. На нашу думку, свобода наукової творчості – це один із проявів вільного розвитку особистості. Разом з тим, особа, вступаючи у правовідносини, пов'язані з набуттям певного кваліфікаційного рівня, наукового ступеня, наукового звання, вступаючи у трудові відносини в якості науковця або викладача, добровільно бере на себе низку обов'язків, пов'язаних з необхідністю здійснювати певні дії для підтвердження своєї кваліфікації. Отже, має місце поєднання права на вільний розвиток особистості у сфері наукової діяльності з необхідністю здійснювати певні, визначені правовими актами, дії для підтвердження свого правового статусу. Саме на цьому принципі поєднання права на вільний розвиток у науковій сфері з обов'язками підтверджувати свій правовий статус науковця базується, на нашу думку, система атестації наукових кадрів вищої кваліфікації.

Відповідно до положень ст. 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Це конституційне положення має, на нашу думку, безпосереднє відношення до атестації наукових кадрів. Будь-яка наукова праця являє собою сукупність певних відомостей та даних, інформаційне джерело, і, з одного боку, Основний Закон гарантує право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб. Разом з тим, здійснення цих прав може бути обмежене законом для захисту репутації або прав інших людей. В аспекті теми нашої статті такі права інших людей можуть бути пов'язані з їх авторськими правами. Більш конкретизовано ці положення у ст. 54 Конституції України, яка в ч. 1, 2 визначає, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Отже, вказані положення свідчать про існування принципу захисту права на результати наукової діяльності.

Додамо, що в новій редакції Закону України «Про освіту» у ст. 42 вперше закріплено поняття академічної доброчесності, яка є сукупністю етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. При цьому дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає: посилення на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання [5]. Академічну доброчесність, на нашу думку, необхідно розглядати як принцип атестації наукових кадрів. Викликає інтерес, що в Порядку призначення наукових ступенів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, визначено, що дисертація на здобуття наукового ступеня є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії. Підготовлена до захисту дисертація повинна

містити висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характеризуватися єдністю змісту і свідчити про особистий внесок здобувача в науку [6]. Особистий внесок здобувача наукового ступеня і вимога щодо обґрунтованості результатів дослідження є, як ми вважаємо, одним із проявів академічної доброчесності.

Іншим принципом атестації наукових кадрів є принцип академічної свободи, який в новій редакції Закону України «Про освіту» визначається як самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом. Як зазначає Н.Г. Маслова, академічна свобода має тривалу історію, гносеологічно її витoki сходять до платонівської ідеї про братерство філософів (мудреців) як еліти світу, котрі в силу їхньої інтелектуальної й моральної досконалості здатні встановлювати власні правила поведінки. У різний час академічна свобода опинялася під впливом серйозних загроз – від тиску з боку духовних і світських властей на університети до ідеологічного втручання тоталітарних режимів і комерціалізації університетської системи. Динаміка ідеї академічної свободи в сучасних умовах є результатом впливу процесу глобалізації в його політичному, економічному і культурному вираженні, оскільки політичний аспект глобалізації в межах дослідження ідеї академічної свободи постає у вигляді зміни уявлень про соціальну роль держави. Вплив економічного аспекту глобалізації виявляється у зростанні як значущості знань – ресурсу глобального економічного розвитку, так і в залежності університету від ринкових інститутів. Вплив культурного аспекту глобалізації на переосмислення ідеї академічної свободи виражається в поширенні релятивістських поглядів на культурні цінності та, як наслідок, у появі тенденцій універсалізації культурних і академічних цінностей, уніфікації академічного етносу, що породжує загрозу національній самобутності університетської системи в її єдності навчання, виховання і науки [7, с. 29–30].

Водночас слід зазначити, що специфіка адміністративних процедур атестації наукових кадрів

вищої кваліфікації знаходить свій прояв і в тому, що їх проведення має здійснюватися і з додержанням загальних для адміністративних процедур принципів. До них, у першу чергу, належать принципи законності й верховенства права. Перший з означених принципів знаходить свій прояв у підкоренні всіх суб'єктів, які беруть участь у процедурах атестації, вимогам закону. Принцип верховенства права ми розуміємо відповідно до концепції природного права, згідно з якою право завжди є більшим, ніж закон, оскільки включає до себе ідеї, концепції та уявлення про справедливість. В аспекті розглядуваної нами проблематики принцип верховенства права може знаходити свій вияв у ситуаціях, коли закон не надає однозначної відповіді на питання щодо правомірності чи неправомірності певних дій учасників адміністративних процедур атестації наукових кадрів. Безумовно, така ситуація може породжувати певну суб'єктивність, для подолання якої існує декілька способів – наприклад, винесення спірного питання на суспільне обговорення.

Серед принципів адміністративних процедур атестації наукових кадрів слід також назвати принцип гуманізму. Як писав В.Б. Авер'янов, принцип гуманізму і справедливості у взаємовідносинах між державою і людиною – це «дух» законів і всієї системи адміністративного законодавства, яким мають бути прийняті норми адміністративного права, що закріплюють відносини між суспільством, державою і людиною. Він виявляється, передусім, у вимозі шанобливого ставлення представників держави до людської гідності. Цей світоглядний принцип можна вважати своєрідним «мотором» всієї складної системи взаємозв'язків держави й особи, який «рухає» суспільство до досягнення найвищого рівня розвитку [8, с. 43].

Крім того, важливе значення для належної організації адміністративних процедур атестації наукових кадрів вищої кваліфікації мають принципи пріоритетності прав і свобод людини та громадянина, взаємної відповідальності людини і держави, демократизму та прозорості системи атестації. Їх додержання на всіх стадіях процедур атестації наукових кадрів вищої кваліфікації гарантує як ефективність та об'єктивність здійснення самих процедур, так і той виховний ефект, який здійснює будь-яка прозора, законна та демократична діяльність органів публічної влади або уповноважених ними осіб на все суспільство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Губерська Н.Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти: теоретико-правове дослідження: монографія. Харків: Панов, 2015. – 508 с.
2. Христинченко Н.П. Наукова діяльність в Україні: організаційний та правовий аспект: монографія. Київ: МП Леся, 2015. 412 с.
3. Кравець В.Р. Принципи процедури атестації державних службовців. Проблеми державної служби. 2002. № 1. С. 45–49.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380.
6. Порядок присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567. Офіційний вісник України. 2013 р. № 64. С. 77.
7. Маслова Н.Г. Поняття, генеза та соціально-правова природа академічної свободи. Право і суспільство. 2012. № 6. С. 26–32.
8. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 томах: Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. Т. 1. 584 с.